
Bóta Károly

Reprodukciós jogainkról*

Újsághír: Gyilkos magzatvédők

A floridai Pensacolában a nőgyógyászati klinika bejáratánál agyonlőttek egy orvost és egy, a kíséretében tartózkodó férfit. A gyilkosságot egy abortusz ellen küzdő, szélsőséges szervezet tervezte ki. A tettet letartóztatták. Az Egyesült Államokban a végletekig elmérgeedett a vita az abortusz ellenzői és támogatói között. A művi vetélés betiltását követelő csoportok gyakran blokádnak alá vonják azokat a kórházakat, ahol abortuszt végeznek. A pensacolai klinika orvosait az utóbbi időben többször is halálosan megfenyegették. A most áldozatul esett nőgyógyász egyébként golyóálló mellényt viselt, de az nem védte meg az életét, mert a gyilkos az automata fegyveréből a fejére célzott.

Ilyen és ehhez hasonló híreket gyakorta olvashatunk az újságban manapság. Tudjuk, hogy az úgynevezett abortuszkérdés ma rendkívül éles ideológiai, világszemléleti nézetek ütközőfelülete. Indulatos és terméketlen szócsaták zajlottak le nálunk is a kérdésben, ha a helyzet jobb is volt, mint a jog zászlajával elől menetelő Egyesült Államokban, ahol, mint látjuk, a fanatikusok már gyilkolják is egymást. A kairói népesedési világkonferencia pedig reflektorfénybe állította és világossá tette a kérdés globális aktualitását, és azt is, hogy tágitani kell a horizontot az egész probléma megközelítésében.

A két küzdő felet jól ismerjük az abortuszvitában. Az egyik tábor a magzat élethez való jogát hangsúlyozza, a másik a nő jogát ahhoz, hogy a testéről döntsön. A magzatvédők és a feministák közti engesztelhetetlen háború a holtpontra áll.

En egy harmadik megközelítést javaslok. Összefoglalómban sorra veszem a lehetséges ellenérveket, és megkísérelek válaszolni rájuk.²

* Szerkesztőségünk a cikket vitaindítónak szánja.

Abortusztörvény: egy más megközelítés

„A törvényeknek és intézményeknek kéz a kézben együtt kell haladniuk az emberi értelem fejlődésével. Ahogy az értelem egyre emelkedettebb, egyre felvilágosultabb lesz, újabb és újabb felfedezések születnek, új igazságok tárulnak fel, és ahogy a viselkedések és vélemények megváltoznak a körülményekkel, úgy kell a törvényeknek is módosulniuk és lépést tartaniuk az idővel.” (Jefferson, az Egyesült Államok elnöke, 1816.)

Abortusztörvényünk azon kevés törvények közé tartozik, amelyben az akkori kormány és az ellenzék viszonylagos konszenzusra jutott, és amelybe a közvélemény többsége is belenyugodott.

Közelebről szemlélve azonban a törvény alkotmányellenesnek bizonyul, és ütközik sokunk mindennapi igazságérzetével.

Mint tudjuk, az abortuszvitákban általában két tábor köré szoktak csoportosulni a nézetek. Az egyik tábor az úgynevezett magzatvédőké, akik szerint a születendő gyermek sorsáról való rendelkezésbe egyedül az állam szólhat bele, míg a liberális-feminista álláspont szerint a döntés leendő gyermeke sorsáról az anya önrendelkezési joga.

Nézetem szerint mindkét felfogás hibás. Az, hogy legyen-e gyermekünk vagy sem, nagyon fontos döntés; egy ilyen elhatározás életünk legfontosabb döntései közé tartozik. És ez mindkét nemre egyaránt érvényes. Férfinak és nőnek egyaránt alapvető (önrendelkezési) joga ez – noha szava lehet az ügyben az államnak (nemzetnek, társadalomnak) is. Ezeknek a jogoknak és érdekeknek az érvényesítése biztosítani fogja majd a születendő gyermek érdekeit is.

A tudomány mai állása szerint egy gyereknek két szülője van. A két szülő jogai és elsősorban természetesen kötelességei gyermekükkel szemben azonosak. Arról azonban, hogy meglegyen-e ez a gyerek, egyedül a nő illetékes dönteni, a jelenlegi abortusztörvény szerint is.

Ez példátlan a joggyakorlatban. Nincs rá precedens, hogy ahol két érdekelt fél van, egy súlyos, egész életre kiható, nagy anyagi és főleg emberi elkötelezettséggel járó, megváltoztathatatlan döntést kizárólag az egyik fél hozzon meg.

Egy mostani abortuszsabályozásnak egészen más körülményekre kellene tekintettel lennie, mint régebben. Néhány évtizeddel ezelőtt még nem létezett megfelelő fogamzásgátlás. Mára azonban gyökeresen megváltozott a helyzet. A tabletták korszakában egy nő gyakorlatilag akkor esik teherbe, amikor ő akarja. A férfi részére viszont nem áll rendelkezésre kielégítő védekezés.³

Ez a teljesen új helyzet új szabályozást kíván: *gyereke születéséhez a férfi hozzájárulása legyen szükséges.*

A tradicionális beidegződések miatt azonban az emberek az első hallásra ezt gyakran idegenkedve fogadják. Vegyük hát sorra a szokásos ellenvetéseket:

„Nem akar gyereket? Miért feküdt le akkor a férfi a nővel?”

Valóban, ha egy férfi nem akarja kitenni magát annak, hogy átverjék, szüzi fogadalmat kell tennie – amit kötelezővé nem tehetünk –, vagy esetleg lehet homoszexuális is (de akkor, ugye, nem veszik be a MIÉP-be).

Egy 25 éves elvált férfi, ha van két-három gyereke, és nem akar többet, menjen el szerzetesnek? (Vagy aki csak 30 éves korára jut el oda, hogy nősülni tud?) Ez ugyan egy tiszteletre méltó lehetőség – mégis jobb volna, ha a törvény biztosítana számukra más alternatívát is.

Az érvelés egyébként is olyan, mintha valaki azt mondaná: te vagy a hibás, hogy ellopták a kocsidat, miért hoztad ki a garázsból! Ha egyfolytában ott tartottad volna, semmi bajod sem lenne...

„A nő joga, hogy testéről és sorsáról döntsön.”

Ami a sorsot illeti, az ugyanúgy vonatkozik az apára is. Ami a testét: tudjuk, hogy a magzat génállománya fele-fele arányban származik az apától és az anyától – semmiképpen sem a *saját testéről* dönt a nő.⁴

„A nő súlyos egészségügyi kockázatot vállal az abortusszal.”

Ezt a kockázatot, sajnos, hazánkban évente százezer nő önként vállalja. Megfelelő felvilágosító propagandával ezt a számot jelentősen csökkenteni lehetne. Összességében az én javaslatomnak is csökkentő hatása lenne az abortuszok számára, hisz' sok nőnek nem lenne érdemes – érzelmi zsarolás céljából – belemennie ilyen helyzetbe.

„Az elv szép, de nem kivitelezhető.”

A következőképpen képzelhető el a dolog, a jelenlegi helyzetben is:⁵ a nőnek, ha terhes és szülni akar, még idejében meg kell jelölnie az apát. A férfinak nyilatkoznia kell, hogy egyrészt elismeri-e az apaságot – ha nem, később perelhető, mint most –, másrészt ki kell nyilatkoztatnia, hogy ha elismeri, vállalja-e a gyermeket. Ha nem vállalja, a nő szülhet ugyan, de most már csak önmagának, spermabankszerűen.

Az ilyen nemkívánatos esetek számát felvilágosítással, propagandával kell csökkenteni, de magától is radikálisan csökkenne, ha a nő nem igényelhetne gyerektartást.

Hozzá tartozna az elgondoláshoz, hogy a férfinak, ha nem akarja a gyereket, s így a nő abortuszra kényszerül, akkor az abortusz költségeit fizetnie kell, és fizetnie kellene egy bizonyos fájdalomdíjat is a nőnek (esetleg differenciáltan: fiatalkorúnak sokat, sűrűn ismételt abortusz esetén esetleg semmit). Nem igazságos ugyanis, hogy egy kapcsolat minden kockázatát a nő viselje.

A dolog lényege néhány paragrafusban megfogalmazható jogilag (beleértve a több apajelölt esetét is).⁶ Tablettás abortusz esetén pedig (ez a közeljövőben várható), ahol nincs kockázat és fájdalomdíj, egyszerűen csak a férfi hozzájárulásának kikérése szükséges.

„Mégis lesznek nők, akik szülni fognak, és ezek a gyermekek meg lesznek fosztva az apától.”

A bevezetendő törvény és a felvilágosítás huszadára csökkentené az ilyen esetek számát. Azok a nők, akik mégis belevágnak, feltehetőleg stabil nagycsaládok háttérre számíthatnak. A kapcsolat az apával utólag is rendeződhet, részben vagy egészben. Ilyenkor inkább lenne valódi apja a gyermeknek, mint a mostani kényszer teremtette helyzetben.

Felvethető, hogy bár az anya viselkedése etikátlan, a gyermek a dologban ártatlan. A szituáció hasonlít a túszedési helyzetre, ahol a túsok ártatlanok.

Mégsem szokás a túszzedők kívánságait teljesíteni, hiszen akkor az ilyen akciók hihetetlenül elszaporodnának.

„A nő és férfi szerepe nem ugyanaz a gyereknevelésben. Az anya szerepe nagyobb.”

Sok tekintetben más a férfi, és más a nő. Lehetséges, hogy bizonyos tekintetben és statisztikus átlagban az anya részvétele nagyobb a gyermeknevelésben. Ugyanúgy minden bizonnyal statisztikus átlagban (és megintcsak nem egyénenként) igaz az, hogy a nőket kevésbé érdekli a politika. Mégis, természetesen ugyanolyan szavazati joguk van nekik is, mint a férfiaknak, mert nem az a lényeg, hogy mennyire értenek a politikához, mennyire tölti ki az a mindennapjaikat, hanem az hogy milyen *kihatással* van az életükre.

Egy házasságban a döntés a kocsivételről akkor is közös, ha konkrétan a férfi ért hozzá jobban. (Általában egy házasságban minden közös szerzemény, csak a gyerek nem?)

Elég tipikus egyébként, hogy a nő többet foglalkozik a gyerekekkel, míg a férfi inkább több pénzt keres a családra. Ennek a különbségnek társadalmi, sőt biológiai gyökerei is vannak, mégsem mondhatjuk magától értetődőnek, de különösen nem kötelezőnek. Az, hogy egy ilyen munkamegosztást kívánatosnak tartunk-e vagy sem, témánk tekintetében indifferens, a lényeg az, hogy mindkét nem egyformán kiveszi részét a reprodukció ráfordításaiból.

„A nő van döntési helyzetben az abortusznál. És ha a nő gyereket akar szülni, akkor vágyának teljesülnie kell.”

Az élet reprodukcióját erős vágyak segítik. Ilyen például a férfi vágya arra, hogy megkapja a nőt. Ez a vágy azonban nem teljesülhet egyoldalúan. Súlyos évek várnak az erőszakoló férfira. És mi a történelmi indoka a kemény büntetésnek? Éppen az, hogy a nőnek ne lehessen gyereke olyantól, akitől ő nem akar.⁷

És fordítva lehet? Nincs büntetés?

A nő azért van jelenleg döntési helyzetben, mert olyan a törvény, amilyen. Ha például olyan lenne, hogy súlyos büntetés járna azért, ha apa nélkül, titokban szülne, akkor ez deviáns szélsőség lenne csak. De a javaslatom, ismétlem, nem ez: a nő végül is szülhetne egyedül is, magának. Ismeretes azonban, hogy a teljesen apa nélkül felnövő gyerekek intelligenciahányadosa kisebb,⁸ nem beszélve az érzelmi zavarokról – ezeket a tényeket is tudatosítani kellene.

„A javaslat férfitársa.”

Javaslatom az apát érintő mély emberjogi igazságtalanságokat szüntetnie meg. Hiszem azonban, hogy a szereplő hármast (férfi, nő, gyermek) mind-egyikének az igaz érdekeit képviseli. A javaslat feltétlen gyermekpárti. A gyermeknek két szülőre van szüksége, az ő szeretetük a gyerek lételeme. Csak a mindkét szülője által kívánt gyerek a szerencsés gyerek. A magzathoz egy jogot lehet hozzárendelni: azt, hogy jó esélye legyen az emberhez méltó életre; és ennek minden bizonnyal alapvető feltétele, hogy a szülei akarják őt.

„Szükségtelen egy ilyen szabályozás. Az esetek 99 százalékában a férfi és a nő egyetért a gyerek ügyében.”

(Tegyük fel, hogy így van, bár nincs így.) Az emberek 99 százaléka nem

tolvaj, és nem betörő, mégis szükség van törvényekre, a kivételek miatt. (Zárójelben jegyzem meg: a szigorúan büntetett zsebtolvajlás néhány száz forintos kárt okoz, míg egy gyermektartásra kifizetett összeg százezres nagyságrendű; nem is beszélve a lelki, erkölcsi kártételről, ami nagyobb terhet okozhat.) A törvénynek épp ott van szerepe, ahol az emberek nem tudnak megegyezni.

A Nők Lapja ismertette néhány éve a következő esetet: egy nő kiválasztotta a vállalat legfizetőképesebb emberét, fondorlatos módon a lakására csalta, leitatta, és sikerült időzített módon teherbe esnie. A tanmese(?) szerint a bíróság szigorúan azt *tanácsolta* a nőnek, hogy ne kérjen gyermektartást.

Ennyi. Arról nem szól a fáma, hogy mit választott a nő, aki a jelenlegi szabályozás szerint le sem mondhat a gyermektartásról. (Egyébként miért? Ha két személy el tud tartani, mondjuk, három gyereket, akkor egy személy – gazdaságilag – miért nem tud eltartani egyet?)

„*A megoldás inkább az lenne, hogy olyan partnert válasszunk, akiben bízunk, akit jól ismerünk.*”

Szép a tökéletes bizalom, és létezik is, de léteznek csalók is, a félrevezetés mesterei. Saját magát sem képes az ember teljesen megismerni (ki tudja, mit tennék egy teljesen új szituációban).

A kényszerű bizalmatlanság légköre a nőket is sújtja. Egy egyedül maradt harminc körüli nő esetleg azért nem tud már normális partnert találni magának, és reményteljes kapcsolatot kialakítani, mert félnék tőle.

„*Az apa szerepét a vitákban a kemény magzatvédők hozzák fel.*”

Sokan érzik az anomáliát, ezek a magzatvédők azonban rossz nyomon járnak. Ugyanis azt forszírozzák, hogy a gyereket ne lehessen *elvetetni* az apa engedélye nélkül. Ez (nemcsak kivitelezhetetlen, de elvileg is) tarthatatlan álláspont. Ha az anya nem akarja a gyereket, de szülésre kényszerülne, ez súlyos kihatással volna mindkettőjükre (anyára, gyerekre) nézve. A születendő gyereket *mindkét* szülőjének akarnia kell egy egészséges társadalomban – sem az anya, sem az apa egyedüli akarata nem elegendő.

„*Más civilizált országokban is hasonló szabályozások vannak érvényben, mint nálunk.*”

Nem kívánom itt részletesen taglalni, milyen történelmi folyamatok zajlottak le századunkban a feminizmus előretörésével, majd a konzervativizmus visszacsapásával, amit az abortuszügy területén hatásosan, az ellenfél fegyverével, emberjogi álarcban tehetett. Ezen a fronton olyan ütközetek dúlnak, melyek már rég nem csak az alapügyről szólnak. Nem látok semmilyen okot arra, hogy *mindenben* a Nyugat után kullogjunk. „Próbáld ki agyadat egy olyan gondolattal, amit eddig még senki sem gondolt végig” – ha ezt a mondatot megkíséreljük követni, valami kevés újat mi is adhatunk a világnak.

Íme, felsorakoztattam a tipikus ellenérveket. (Úgy tapasztaltam azonban, hogy az emberek nagyobbik fele – férfiak, nők –, akik véleményemet meghallgatták, egyetértének vagy meggyőzhetőek.)

Bródy János népszerű dalában; a „Mama, kérlek”-ben hangzik el:

„*Én azt hiszem, véletlen csupán, hogy éppen ő az én apám.*”

Véletlen apa, meggyűlölt gyermek, szétrombolt családok, keserűen küszködő nők, szerencsétlen, vétlen poronty. Ideje volna változtatni.

További ellenvetések

A teljesség kedvéért kitérek még két ellenvetés típusra, kétféle ellenérvés gyökereire.

I. A „minden mindegy”, „ahogy lesz, úgy lesz”, „mindenre van ellenpélda” típusú okoskodások

„A legsanyarúbb körülmények között is kiváló emberek nőttek fel”, „Egészségileg károsodott, génhibás szülőknek is lehet tökéletes gyereke”, „Magányos anya is felnevelhet nagyszerű gyermeket”.

Mindenki tud példát arra, hogy valaki részegen vezetett kocsit, és nem történt semmi. Ez azonban nem ok arra, hogy engedélyezzük az ittas vezetést. Vannak olyanok, akik promiszkuitásban élnek, óvszert sem használnak, és nem kapták meg az AIDS-t. Mégsem ajánlhatjuk ezt senkinek. Koraszülöttekből is lettek kiváló emberek. Mégis jobb, ha megpróbáljuk elkerülni a koraszülést.

Az életben sok dologról nem tudhatjuk, hogy biztos vagy nem biztos, de azt elég jól tudhatjuk, hogy milyen valószínű. Nagy számok esetében pedig a dolog bejön. (Egy gyerek kárára rizikózhatunk, ha van hozzá erkölcsi bártorságunk. A társadalom azonban ebbe belesorvadhat.)

Egyébiránt, ha valamit az ember nem tud befolyásolni, hajlamos hivatkozni a fátumra vagy a véletlen nagyszerűségére vagy az isten ujjára. De aztán rájövünk, hogy mégiscsak az a legjobb, ha mi kontrolláljuk az eseményeket.

A fentiek kihegyezett változatát (lásd alább), valamint a II. pontban tárgyalt ellenérvet közönséges halandó már tudná kitalálni. De semmiképpen sem haszontalan belemélyedni ezekbe a gondolkodók iránti respektusból, akik sarkítják számunkra az eszméket.

„Azt a feltételezést, hogy a fogyatékos személyek kevésbé élvezik az életet, mint a »normálisak«, sem az elmélet, sem a tapasztalat nem támasztja alá.”⁹ – A tapasztalatot most hagyjuk. Ami az elméletet illeti, ha így volna, nem létezhetne a bűn fogalma jogilag, hiszen nem volna semmiféle alap elmarasztalni azt, aki kiveri a szemünket.

II. Kis János érvei

Szerencsére hazánkban is van a témának élvonalbeli szakértője, Kis János személyében, aki a világban e tárgykörben születő hatalmas irodalmat magas szinten foglalta össze és gondolta át, nem kis szellemi élményt nyújtva ezzel az olvasónak.¹⁰ Hadd idézzek most egy régebbi cikkéből:¹¹

„1/8. A terhesség fölötti rendelkezés elvonása a nők reprodukzív szerepéből következő hátrányok jogi tiltással való továbbhalmozása, és így diszkriminatív.

A nők esélyei eleve rosszabbak a férfiak esélyeinél, hogy a képzettségüknek és alkalmasságuknak megfelelő munkakörbe kerüljenek, sőt hogy magasabb képzettségre tegyenek szert.¹² Hátrányuk összefügg azzal, hogy ők azok, akik gyerekeket szülnek, és rájuk hárul a gyermekevelés országlánrésze.”

Nos hát: ha a családban a férfi inkább filozófus, és a nő inkább háziasszony, akkor megfelelnek a nagy statisztikai átlagnak. De ne csináljunk ebből törvényt!

Kis János eleve rá akarja testálni a nőkre a gyermeknevelés oroszlánrészét. Hofi jut erről eszembe, aki a cigánykérdést úgy gondolta megoldani, hogy „vegyünk mindegyiknek hegedűt”.

Egyébiránt ilyesfajta tételt számtalant gyárthatnánk.

*A négereknek kevesebb esélyük van arra, hogy professzorok legyenek, ezért el kell tiltani a fehéreket a nehézsúlyú bokszeresenyektől és a rövidtávfutástól, mert ezen győzelmek elvonása a négerektől halmozott hátrányt jelentene és így diszkriminatív.*¹³

Miután a *Kommentár* c. lapban megjelent cikkemben ilyenformán érveltem, Kis János protestált, hogy félreértettem, a fentiek nem a saját gondolatai, ő csak közreadta őket. Azonban nemrég mégis azt írta nekem (az idézéshez is hozzájárulva), hogy az érveléssel kapcsolatos ellenérzésének a fő indoka a következő:

„A nők hátrányos társadalmi státusa szorosan összefügg reprodukciós szerepükkel. Ha igaz, hogy a magzat nem jogokkal felruházott személy, akkor a terhességről szóló szuverén döntés ennek a hátránynak a csökkentését szolgálja. A férfi belekeverése megerősíti a fennálló – szerintem súlyosan igazságtalan – helyzetet.”

„A nők hátrányos társadalmi státusa” – nem világos, mire akar ez utalni. A civilizált országokban is vannak különbségek a férfiak és nők társadalmi státusában, melyek valóban összefüggnek a reprodukciós szerepükben meglévő különbségekkel – de ez a különbség miért a nők számára lenne hátrányos? Számtalan nő gondolja úgy, hogy az ő helyzete az előnyös, mert nem kell részt vennie a versengésben; vagy legalábbis választási lehetősége van abban, hogy részt vesz-e vagy sem, és megfelelő, elismert visszavonulási útja van, hogyha nem akarja ezt. Sok nő egyszerűen mindennél lényegesebbnek tartja azt az örömet, amelyet a gyermeknevelés ad.

De ha a helyzet mégis igazságtalan lenne, nem a férfi „belekeverése”, hanem éppen a kihagyása az, ami ezen igazságtalanság végleges rögzítését célozza.¹⁴

(Kis János másik ellenérveként két levelében is előhozza a következőt:

„A férfinak adott jog zsarolási alkalmakat teremt.”

Ki érti ezt?¹⁵ – A jelenlegi helyzetben, tudjuk, a zsarolási szituáció fennáll. A lány férjhez akar menni, ezért teherbe ejteti magát, és zsarolja a fiút. Ilyen esetben az eredmény legtöbbször egy rossz házasság (vagy egy magányosan kínlódó anya).

De mi a helyzet az általam javasolt jogforma esetén? „Csak abban az esetben járulok hozzá, hogy megtartsd a gyereket, ha hozzám jössz feleségül” – a gyakorlatban ez elég abszurd. Ha egy nő egy férfi gyermekét meg akarja tartani, akkor szívesen venné, ha az mellette is maradna. „Akkor tarthatod meg, ha adsz húszezer forintot” – szintén képtelenség, a férfi sokkal többet költene majd a gyermekére.)

További megfontolásra érdemes tények

De talán túl sokat időztünk az ellenérveknél. Ne sikkadjanak el a pozitív vélemények sem, és főleg azok a tényezők, amelyek a legkülönbözőbb oldalról támasztják alá az álláspontot.

(Egy kis szociológia. Problémák a csonka családokkal az USA-ban)

A magányos, házasságon kívüli szülés mindenhol terjed a civilizált országokban. Különösen elburjánzott az Egyesült Államokban a szegény (javarészt néger) rétegekben, negyedekben. Ezeket a magányos anyákat az állam erősen támogatta, azonban kiderült, hogy a bűnözés, kábítószerelés legnagyobb fészkei ezek a csonka családok, újratermelői az innen kikerült gyerekek.

Ez a probléma olyan csapdát rejt, amely miatt a helyzet a jelenlegi módszerekkel nemigen kezelhető. A hátrányos helyzetben lévő, veszélyeztetett gyerekeknek támogatás járna. Ugyanakkor éppen a kapott támogatás miatt nő az ilyen esetek száma, és a támogatás nem segít a hátrányos helyzeten.

Gyermekvállalás egyedül, női szemmel

Az előbbi lett volna az apa nélküli szülés egyik típusa, mely a pusztá felelőtlenségből (fiatalságból, kulturálatlanságból, szegénységből, anyagi érdekeltségéből) származik. A másik típust azok a férj nélkül maradt nők alkotják, akik az idő múltával úgy gondolják, hogy ha férjet nem is tudtak erőszakkal szerezni, a gyerek megoldható. De adjuk át a szót a nőknek, elsőként Bedecs Éva (főleg női témákkal foglalkozó) újságíró-nőnek.

„A gyermeket egyedül tudatosan vállaló 30–40 éves nők története szépen kezdődik. Jelmondatuk: Azért, mert nincs férjem, még jogom van anyának lenni, hiszen én is nő vagyok! S ha végül csakugyan teherbe esik a kiválasztott donortól, boldog, az eseményekben saját egészséges női mivoltának a kiteljesedését látja. Örömmel készül a gyermek fogadására, hiszen önálló, független, jó állása van, senkinek sem tartozik számadással. Az apával nem is közli, hogy együttléüknek következménye lett. Hiszen – úgy döntött – a gyermek egyedül az övé lesz majd, nem kér tartásdíjat sem, a férfi szerepe ezúttal nem volt egyéb, mint egy eldobható fecskendőé.

Aztán a baba megszületik, és a gyakorlatban kiderül, hogy az egyszülős nevelés a vártnál nagyobb gondot jelent. Egy keresőnek gyeden maradni nem lehet. A bölcsődés kicsi gyakran beteg, a hivatali megbecsülés és előmenetel sýnyli meg a gyakori otthonmaradást. Aztán jön egy kolléganő: Te nem vagy eszednél! Mi az, hogy nem kérsz tartásdíjat! Egy keresetből csak tengődtök. Nincs jogod a gyereket megrövidíteni ostoba büszkeségből! Utóvégre ő is ott volt, amikor ezt a gyereket csináltatok! Mit szemérmeskedsz?

És az anyja nem szemérmeskedik, hanem pénzt kér a férfitől, aki mindaddig nem is tudta, hogy apává tették. Ha netán vonakodik, jön a zsarolás: Mindent elmondok a feleségednek, megírom a főnöködnek – és így tovább. Aztán, ha mindez nem használ, a per következik. Vérvétel, antropológiai vizsgálat, a férfi (és a kisgyermek) megalázó procedúrája annak érdekében, hogy rákényszerítsék az apaságot – s vele a legalább 18 évig fizetendő tartásdíjat

– valakire, akit elfelejtettek megkérdezni: ettől a nőtől ő vajon akar-e gyereket?”

És mit mond ugyanerről a neves szexuálpszichológus, Lux Elvira?¹⁶

[Azt a nőt,] „Aki viszont partner, férj nélkül maradt, s már le is mondott a férjhez menésről, állandó partnerről, az anyai örömök megismerése motíválja elsősorban a szülésre. Fontos szempont az is, hogy ne maradjon egyedül, hogy legyen, akit szerethet, aki szeretheti. Célt, feladatot, életprogramot jelent számára a jövőendő anyaság. A célt általában a terhesség hősi korszaka előzi meg. Ilyenkor, a többnyire idealizált, várható örömök lenyomják a váltal felelősség és várható nehézségek súlyát abban a mérlegben, amelyben a gyermek életére vonatkozó »lenni vagy nem lenni« kérdést a várandós anya felteszi magának.

A környezetben azonban mindig vannak olyanok, akik megrontják ennek a korszaknak a szép romantikáját. A hősi vállalást a gyermek megszületéséig, a gyermek apjával való kufárkodássá devalválják a jövőendő kismamában.

Azok a nők, akik házasságon kívül önszántukból vállalják az anyaságot, általában csak a maguk érzelmi életét és a gyermek anyagi létbiztonságát veszik számba akkor, amikor a terhesség megtartása mellett döntenek. Az sem ritka, hogy már eleve olyan szándékkal teremtenek és tartanak fenn szexuális kapcsolatot, hogy teherbe essenek. A születendő gyermeknek azonban nem hősködő és a saját érzelmeit kiszolgáló anyára, és nem is az apától kizsarolt névre és kierőszakolt gondoskodásra van szüksége, hanem szeretetteljes családi légkörre, mindkét szülőjére.”

Később:

„A gyermek születésének a célja az utódlás, fajfenntartás volt. A szexualitást elválasztottuk e céltől, hiszen a szexualitás humanizálódott. Azt azonban már nem nézhetjük el magunknak, hogy az utódot a fogamzásától nem célnak, hanem egyre inkább eszköznek kezdjük tekinteni. Eszköz arra, hogy a fiú elvegye feleségül a megesett lányt. Eszköz a férj meg- vagy visszaszerzéséhez, a férj jó útra térítéséhez. Eszköz a magány feloldására, lakásszerzésre.”

Nagyon sokszor ugyanis házasságon belül születik meg az egyoldalú döntés a gyermekről.

„Amennyiben mégis »csak a gyerek« miatt maradnak együtt a szülők, a gyermekek adják meg az árát. Tudjuk, hogy több mint minden harmadik házasság válással végződik, de vajon a maradék minden második, minden első, boldog harmonikus légkört áraszt-e? Korábban, amíg a nemi tevékenység központjában a gyermeknemzés állt, nem sokat törődött azzal a társadalom, hogy az anyai örömkön túl vannak-e női örömök is. A házasságon kívüli anyaság viszont esetleg valóra váltja a nő anyaság iránti igényét, de a partner, szülőtárs hiányát nem pótolja sem az anya, sem a gyerek számára.”

A teljesség kedvéért ne feledkezzünk meg arról az esetről sem, amikor az anya „vállalja a szülést”, de a gyermeket nem. Ezek a gyermekek aztán állami gondozásba kerülnek...

(Egy kis történelmi áttekintés. A törvénytelen gyerek.)

Törvénytelen gyerek, zabigyerek, fattyú – ezek a kifejezések arra utalnak, hogy soha sem kívánták teljesen elismerni az emberek az olyan gyermeket, akit nem akartak. Azokban az időkben azonban ez súlyos és igazságtalan hátránnyal járt az egész dologban vétkes szereplőre, a gyerekre.

Ma már nem létezik megkülönböztetés, és ez nagyon jól van így. Azonban a kiküszöbölhetetlen hátrányok megmaradtak.

Amíg régen a gyermek véletlenül pottyant a világra, ma ez tudatos elhatározás eredménye. Ezért más teljesen a történet.

(Egy kis pszichológia. Miért van szükség apára?)

Van egy olyan mondás, hogy a gyerekeknek az első hét évben anyára, a következő hétben pedig apára van szükségük. Az újabb vizsgálatok szerint ez nem pontosan így van.

Kiderült, hogy a legkoraibb években milyen összetett, sok fázisú folyamat zajlik le a kisgyermekben, hogy megtalálja saját nemi identitását. Ehhez mindkét szülőjére szüksége van.

Ezt a folyamatot például Robin Skynner és John Cleese könyvükben részletesen taglalják. A fiú szereptanulása a nehezebb, aki csak az apa segítségével „kelhet át a hídon”, két és fél éves koráig.¹⁷ – Két mondatot idézve:

„Nem annyira az a fontos, hogy mennyi időt tölt az apa gyerekeivel, inkább az, milyen szerepet játszik, amikor velük van. De sok bizonyíték utal arra, hogy ha a gyerek életéből az első években hiányzik az apa, akkor később problémái lehetnek azzal, hogy kényelmesen érezze magát a saját nemi szerepében, különösen a fiú.”

(Egy kis orvostudomány. A haladás és hatásai)

Mi a helyzet az orvostudománnyal? Rohamléptekkel fejlődik a biztos fogamzásgátlás, a könnyű abortusz feltalálásán túlmenőleg is. Jó ez nekünk? Csak akkor, ha a gondolkodás módunk is követi a fejlődést.

Egyre több koraszülött gyermeket tudnak ma már megmenteni. Ezen többlet negyven százaléka értelmi fogyatékos, és sok közülük a vak.¹⁸

(Egy kis jog. Az alkotmány.)

Mivel gyakran hivatkoznak mind a nő *alkotmányos jogaira*, mind a magzat *alkotmányban biztosított jogára*, vegyük hát elő az Alkotmányt, és nézzük meg, mi áll benne. Nekem úgy tűnik, hogy a jelenlegi magyar abortusztörvény ellentétben áll az Alkotmánnyal is.

Miért?

Az Alkotmány a nőnek fokozott kíméletet biztosít a terhesség és a szoptatás időszakára (66. §. 2.). Ez elismerése annak a néhány hónapos tehernek, amelyet biológiailag csak a nők vállalhatnak. Más tekintetben azonban az Alkotmány nem tesz különbséget férfi és nő között (leszámítva egy, a munkával kapcsolatos passzust), sőt az egyenjogúságot explicite deklarálja is. És milyen igaza van kérdésünk szempontjából is. Hiszen mivel a gyermeknek legalább tizennyolc éves koráig mindkét szülőjére egyaránt szüksége van, a vele kapcsolatos döntésre vonatkozóan férfi és nő között semmiféle diszkri-

minációtétel valóban nem lenne helyénvaló, az Alkotmánnyal összhangban. Ismétlem tehát: az Alkotmány helyesen fogja meg a *lényegi eltérést* férfi és nő között a reprodukció szempontjából – fizikailag a nő szüli meg a gyermeket, és ebből adódnak valódi különbségek és különbségtételek (kímélet) a *születés előtti és utáni időszakra*. Azonban mivel *semmiféle más megkülönböztetést* nem ismer el férfi és nő között a reprodukció vonatkozásában, így akárhogy nézzük, az Alkotmány az én álláspontomat támasztja alá.

Van még más hivatkoznivaló is az Alkotmányban és a jogi dekrétumokban, előbb azonban

(*Egy kis biológia. Nemzés és felnevelés.*)

Általában a biológiai lények arra törekednek, hogy maximális mértékben szaporodjanak, a lehetőség szerint maximális mértékben adják tovább génjeiket.¹⁹ A férfi és nő között biológiailag alapvető különbség, hogy egy nőnek behatárolt számú (mondjuk, maximálisan húsz) gyermeke lehet, míg egy férfinak elvileg akár két nagyságrenddel is több. Ebből arra következtethetnénk, hogy egy férfi biológiailag hajlamosítva van a csapodárságra. – Eltekintve most attól, hogy az ember messze nem biológiai meghatározottságú, egy ilyen megállapítás más aspektusból is felületes és téves. Ugyanis biológiai szinten sem az utódok nemzése, hanem a fennmaradása a lényeges. Tíz utódnál, amelyik éhenhal, értékesebb kettő, mely elegendő táplálékhoz jut. Főlősen sok utód rovására megy a meglevőknek. Az állatvilágban pontosan működik az ilyenfajta, körülményekhez alkalmazkodó ösztönös születésszabályozás, az adott, pillanatnyi lehetőségeknek (táplálkozási feltételeknek, a faj létszámának stb.) megfelelő számú szaporulat létrehozása.

Milyen tanulságokat vonhatunk le mindebből?

* A születésszabályozás nem természetellenes, sőt, nagy fontossággal bír a biológiai létharcban.

* A férfi biológiailag több gyermek nemzésére képes ugyan, de *felnevelni* nem tud többet, mint egy nő. Így éppen olyan mély gyökerű, biológiai ok, ha egy férfi nem akar több gyermeket meglevő gyermekei kárára.²⁰

* Az erőforrások hamarosan szűkösek lesznek az embernél éppúgy, mint adott esetben egy állat léttérében. A Földgolyóról tovaterjeszkedni bajos. Így az emberi faj számára egyszerűen alapszükséglet lesz a születésszabályozás.

(*Még egy kis jog. A nevelés.*)

Az Alkotmányban szerepel a következő passzus is:

67. §. (2) A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.

Hasonló kitétel van az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában* is, ahol egyébként minden módon le van szögezve a házaspár egyenlősége.²¹

Hogy is van ez? A nevelés irányát befolyásolhatja férfi, de a nevelés alapfeltételeibe nincs beleszólása? Először is: a megfelelő nevelés alapvető feltétele az alkalmas, szabadon megválasztott szülőtárs. Továbbá. Nem lehetséges-e, hogy a férfi olyan körülmények között él, hogy több gyermek nevelésére az anyagiakat nem tudja biztosítani (hogy adott esetben például ne a meglevő gyerekei járjanak pórul). Vagy: nemcsak különélő (nem neki

ítélt) gyermekei vannak, hanem családban él, amikor egy másik nő szülni akar tőle (lehet, hogy a férfi csak egyszer lépett félre, lehet, hogy sokszor; lehet, hogy ez nagyon elítélendő, lehet, hogy a dolog magyarázható – mindez most más lapra tartozik). Ez esetben az anyagiaknál is súlyosabban esik latba, hogy egyszerre két helyen képtelen lenne tisztességgel nevelni a gyermekeit. (Az ilyen törekvést jogosan nem tűrné el házastársa sem.)

Tehát véleményem szerint az Alkotmánynak és más egyetemesebb dekretumoknak (és a józan észnek) ellentmondana, ha egy szülő olyan helyzetbe kényszerül, ahol a gyermeke nevelését képtelen kontrollálni és/vagy biztosítani. Ez alapvető emberi jog – sőt, mint láttuk, állati ösztön.

Fordítsuk tehát figyelmünket az ilyen irányú kívánatos emberi jogokra.

Emberi jogaink: a jövő

A modern társadalomra vonatkozó gyakori alapfeltételezés, hogy ott az emberek sorsa csak két tényezőtől függ: a saját felelős döntéseitől és más emberek jogszerű lépéseitől. Nem lényegtelen azonban egy harmadik alapvető tényező: a *starthelyzet*. Ismeretes, hogy ez elég problematikus kérdés: a szülők helyzete különböző, és ennek következményei nem oldhatók fel mindenkire egyaránt kielégítő módon. Abban azonban talán egyetérthetünk, hogy *minimalizálni kellene azokat a károkat, amelyek a starthelyzettel kapcsolatosak*, nem szűkítve azt kizárólag a szülők anyagi helyzetére (egészségügyi és szociális ártalmak, kiküszöbölhető, csökkenthető kockázatok).

Furcsa, amikor a meg sem születettek jogait emlegetik. Hiszen a jog társadalmi termék, emberek alkotják, és az emberi viszonylatokban működik (milyen joga van Robinsonnak és kivel szemben?). Ilyen erővel a *fogantatás előtt* is lehetne jog. Mert előírhatnak – és biztosan erre fog haladni a világ – ilyen-olyan genetikai, családtervezési vizsgálatot minden házasember számára (aki feltételezhetően gyermeknemzésre szerződött). És ez akkor nem más, mint a megszületendő (talán még csak elképzelt) – gyerek „joga” arra, hogy épen és egészségesen jöjjön a világra.²²

A jog szót itt idézőjel nélkül is használhatjuk, a következő sajátos értelemben. A *jövő civilizált társadalmában alapjognak kell tételeznünk, hogy az emberi sors fontos meghatározó tényezőjében, a starthelyzetben biztosítsuk minden ember számára azt a maximumot, ami csak lehetséges számára, kizárva minden olyan negatív tényezőt, melyet módunkban áll kizárni*. De használhatom, ha tetszik, az *érdek* szót is: érdek fűződik ahhoz, a *társadalomé, a szülőké és a még csak potenciálisan meglévő utóde, hogy ő egészséges legyen*.

Ez a kérdés már csak azért is előtérbe fog kerülni, mert ha bolygónk előbb-utóbb „megtelik”, úgyis elkerülhetlenné válik az átfogó születésszabályozás.²³ Így – ha nem az élőket akarjuk ritkítani – az *emberiség szempontjai érdekében* is kell valamit tenni e téren.

Van egy másik, ettől független érv is, amely az emberiség érdekében a születésszabályozás mellett szól.

Humanitás, keresztényi könyörület, jóléti állam, szociális háló – ezek na-

gyon is becses emberi eszmények, intézmények. Az állatvilágban csak a lét- és fajfenntartási harc dúl. Az ilyen szemlélet azonban nem terjeszthető ki az embriólétre, mert ennek ára az elkorcsosulás lenne.

A kérdés megközelítésében a kereszténység (és más vallások) sem maradhatnak mozdulatlanok. A lélek vallási fogalma becsületet adott az emberi életnek is. De ahogy az élet értéke természetessé válik (reméljük), úgy a hangsúly egyre inkább áttolódik az *emberi méltóságra* – arra, hogy milyen módon érdemes leélni ezt az életet. A kereszténység az emberi méltósággal mind ez ideig kevésbé foglalkozott, és túlhangsúlyozta a szenvedés értékét. Így féltő, hogy – legalábbis az egyház – elveszíti zászlóvivő szerepét. Nem hiszem azonban, hogy a lélek és a méltóság fogalma ellentétben állna. A kereszténység fizikailag is hamarosan teret veszthet azon régiókban, ahol a születésszabályozásban elfoglalt jelenlegi pápai álláspont ellentétes az alapvető érdekekkel, és ez különösen sajnálatos a (fanatikus) iszlám terjedése mellett.

A lényeg azonban mégis csak a következő. A keresztény vallás alapvető mondanivalója, legfőbb üzenete a szeretet. Ezért érzem keresztény eszmének az induló ember számára a maximális szeretet biztosítását.²⁴

Mielőtt visszatérnénk a reprodukciós jogok kérdéséhez, tegyünk még egy kis kitérőt.

Az idevágó filozófiai csúcsteljesítményekről és további jogokról

Kis Jánosnak a *Café Babel* 1994. évi 1–2-es számában megjelent egy tanulmánya (Abortusz: újabb érvek és ellenérvek), mely jól tükrözi azokat a meszterkélten kifinomult erőfeszítéseket, melyekkel a szellemi elit képviselői (különösen az USA-ban) egy kompromisszumos megoldást próbálnak összehozni az abortuszproblémára. Lássuk hát a medvét! Kis János idézi a híres hegedűművész-példázatot. Ez a következő.

Képzeld el, hogy egy szép napon arra ébred, hogy egy eszméletlen hegedűművész és Ön egymásnak háttal egy ágyban fekszenek. A híres eszméletlen hegedűművésztől kiderült, hogy végzetes vesebetegségben szenved. A Zenebarátok Társasága átvizsgálta az összes hozzáférhető orvosi nyilvántartást, és azt találta, hogy egyedül Önnek van megfelelő vércsoportja, egyedül Ön segíthet. Ezért elrabolták Önt, és a múlt éjszaka a hegedűművész kerincsi rendszerét rákapcsolták az Önre, úgyhogy az Ön veséi vonják ki az ő véréből is a mérgező anyagokat. A kórház igazgatója most így szól Önhöz: „Nézze, mi sajnáljuk, hogy a Zenebarátok Társasága ezt tette Önnel – ha tudtuk volna, nem engedjük meg. Ennek ellenére a dolog megtörtént, és a hegedűművész most rá van kapcsolva Önre. Ha kikapcsoljuk Önből, ez a halálát jelentené. De ne keseredjen el, csak kilenc hónapról van szó. Addigra a beteg felgyógyul, és bátran le lehet kapcsolni Önről.” Vajon erkölcsi kötelessége-e, hogy elfogadja ezt a helyzetet? Természetesen nagyon szép lenne Öntől, ha beleegyezne, ez nemes gesztus volna. De köteles-e beleegyezni?

Ez a régi, nevezetes paradigma (Thomson) a terhes nő helyzetét kívánja megvilágítani, 1971 óta hivatkozási alap. Erre épülnek rá a szóban forgó

tanulmányban is F. Kamm, majd Kis János okfejtései. Nos hát, hogy is áll a helyzet ezzel a példázattal?

A hasonlat igazában azért sántít, mert nem azt kéne mondani, hogy egy ágyon fekvő vagyunk összekötve a hegedűművésszel, hanem, hogy a technika jóvoltából egy műszerrel vagyunk vele összekapcsolva. Ez a testünkre van erősítve, súlya változik, a végén felmegy 3–4 kg-ra. A processzus néha émelegést okozhat.

Hanem kilenc hónap, a technikai összeköttetés megszűnte után kezdődnek az igazi komplikációk. Ettől kezdve nekünk kell gondoskodni az eszméletlenségéből magához tért, de eleinte teljesen magatehetetlen hegedűművészről. Táplálni kell, ruházni, kezdetben pelenkázni, amíg csak egy-másfél év múlva szobatisztaságra nem szoktatjuk. Eleinte magára sem hagyhatjuk, később mindenre nekünk kell megtanítanunk. Teljes mértékig felelősek vagyunk érte, anyagilag pedig egészen ránk szorul, de minden más tekintetben is. Így megy ez tizenhét évig (bizonyos tekintetben a halálunkig, amikor is a hegedűművész örököl majd utánunk).

Azt hiszem, világos. A terhesség terheit fölösleges túlhangsúlyozni: ilyenkor a nő egyszerűen kíméletre szorul, és ezt minden normális esetben meg is kapja a férjétől és másoktól. A gyermekvállalás terheinek a 98 százaléka a születés utánra esik, ezek pedig már biztosan közösek: az anyáé és az apáé.

Még egy pontot kiragadok Kis János tanulmányából, melyhez kapcsolódva pontosabban megvilágíthatom az álláspontomat. Kamm alapján Kis János – magától értetődőnek tartva – kimond egy axiómaszerű feltételt.

„Az abortusz indokai csak akkor tehetik védhetővé a magzati élet kioltását, ha a terhesség megszakításának ez az egyedül lehetséges módja. Ha a magzat képes a méhen kívüli életre, van rá mód, hogy (a terhes nő életének kockázata nélkül) élve távolítsuk el az anyatestből, akkor az abortuszt, vagyis a magzat pusztulásával való terhességmegszakítást semmi sem igazolja.”²⁵

Nem! Nem és nem.

El a szerencsétlen intézeti lombikbébikkkel!

Véleményem szerint a *magzat nem alany, akinek jogai lehetnek, hanem mások jogának a tárgya, olyanoké, akiről feltételezhető, hogy a jövőendő érdekeit (vagy a belőle eredő jövőbeli érdekeket) a legmegfelelőbbben képviselik.* (Az előző fejezetben említett jog nem a magzaté, hanem a jövőendő emberé.)

És kik képviselik a jövőendő érdekeit? Elsősorban a szülei és másodsorban a társadalom. A szülői jog és a társadalom önfenntartó érdeke – ez a két sarkalatos pillér. Az első az az – egyelőre imaginárius, de úgy képzelem, valamikor kardinálisá váló – jog, amely a személyes életünk folytatásához, az utódnemzéshez, annak minőségéhez fűződik. A szülőknak mint *géntulajdonosoknak* és mint *gondozóknak* jogaik vannak, és természetesen egyenlők. A férfinak éppúgy joga, hogy megválassza gyermekei anyját, mint a nőnek, hogy megválassza gyerekei apját. Azután pedig jönnek a családtervezési szempontok. (A nem is olyan távoli jövő jogérzéke majd éppoly bárbárnak fogja tartani az apai jogfosztottságot a századunk végén, mint ahogy a nők politikai jogfosztottságát az elején.²⁶)

A másik pedig a mindezzel kapcsolatos társadalmi érdek. Ugyanis az utódnemzés egyre kevésbé történhet majd kaotikusan, mert különben elfajul az emberiség. Az öldöklés, járványok, éhínség megszűntével, az egyre magasabb fokú orvosi ellátással megszűnik a természetes kiválasztódás működni; ehhez adódik az, hogy a Föld hamarosan egyszerűen „betelik”. („Szaporodjatok és sokasodjatok és népesítsétek be a földet” – de nem szól az írás arról, hogy mi történjék akkor, ha a Föld már be lesz népesítve...) ²⁷ Így aztán a kiválasztódásnak át kell tolódnia az emberiólétre.

Milyen szempont szerint mehet végbe ez a kiválasztódás? Természetesen a magzat életképessége szerint. Ez pedig két dologon múlik:

- * aktuálisan a biológiai életképességén;
- * potenciálisan a környezeti életképességén, azaz azon, hogy várhatóan jó helyre születik-e.

Az utóbbi pedig nagyrészt a szülők hozzáállásán és lehetőségein múlik, amit a társadalom is befolyásol.

Nincsen joga tehát az életre az összes magzatnak? Miért lenne? Mert emberi és biológiailag élő? Ilyen alapon minden spermiumnak joga van a megtermékenyüléshez, az élethez. De ha a spermiumok versengenek az életért, miért kellene eleve rossznak gondolnunk ezt a magzatok esetében is?

Összefoglalva

* a magzatvédők véleménye: a magzat továbbélésére *senki sem* mondhat nemet;

* a feministák véleménye: de, az *anya*;

* az én álláspontom: az *anya és az apa* (így kellene lennie már most);

* és igencsak elképzelhetőnek tartom, hogy a kaput döngető jövő évezredben úgy lesz, hogy: az *anya és az apa és a társadalom is* álljt mondhat (gondolok itt arra, hogy a nagyon felelőtlen szülőket, akik semmit sem tesznek a családtervezésért, vagy genetikusan nagyon silány gyermeket akarnak életre hozni, retorzióban részesítik. ²⁸ És az sincs kizárva, hogy azt is, aki nagyon sok gyermeket akar, „mások lehetőségeinek kárára”). ²⁹

A társadalom beleszólása azonban mindig is csak korlátozott lehet, mert az *élet folytatásának irányítását* alapvető személyiségi jognak gondolom. De azért létező a másik jog (érdek), az *egészséges társadalomé (nemzeté) és emberiségé; és ez a kettő (vagy három) együtt általában garancia³⁰ a legelsőként, nulladikként említett jogra: a születési starthelyzet hátrány kiszűrésének-csökkentésének jogára*. Ezek véleményem szerint a jövő reprodukciós jogainak alapjai.

Még egyszer: a természeti (állati) szaporodás és kiválasztódás az embernél átalakuláson megy át, melynek történelmi fázisai

- * a nemiség és a szaporodás különválása;
- * az orvostudomány, a civilizáció és anyagi jólét fejlődése, az élet érték voltának nemcsak deklarálása, hanem biztosítása is;
- * a földgolyó népsűrűségének fokozhatatlansága, „megtelése”.

Ezekhez a nagyobb léptékű, de jól belátható trendekhez járulnak a napjainkban végbement-végbemenő következő alapvető változások:

- * a (gyakorlatilag) tökéletes női fogamzásgátlás,
- * a (gyakorlatilag) rizikómentes abortusz.

Mindezek a tényezők (bizonyos pszichológiai és szociológiai tények tudatosulásával párosulva) a mostani abortuszvitát az ezredforduló előszelének közeledtével véleményem szerint tárgytalanná fogják tenni. A mostani ádáz viták és agyafúrt okfejtések az angyalok nemének eldöntéséért vívott harchoz válnak majd hasonlatosakká utódaink szemében.³¹

Végezetül, visszatérve a praktikumhoz és a jelenhez, álljon itt javaslatul egy, a konkrét törvény vázára vonatkozó javaslat.

Az elképzelt reprodukciós törvény vázlata

I.1. Férfi és nő kapcsolata esetén, amennyiben házasságban élnek, azt kell feltételezni, hogy akarnak egymástól gyermeket, amennyiben pedig nem élnek házasságban, akkor azt, hogy nem. Mindkét esetben ettől eltérően is meg lehet állapodniuk, írásban. A gyermekvállalási szándéknyilatkozat mindig közös elhatározással történik, amelyet – a tényleges teherbeesés előtt – bármikor bármelyik fél egyoldalúan visszavonhat.

2. A nőnek terhessége kezdeti szakaszában a fenti módon előre vállalkozó apa hiányában meg kell jelölnie, kit tekint az apának, illetőleg ha nem biztos az apa személyében, fel kell sorolnia a lehetséges apajelölteket. A megadott férfiak mindegyikének nyilatkoznia kell arról, hogy elismeri-e azt, hogy szexuális kapcsolatban volt a nővel az adott időszakban. Ha a válasz igen, akkor a következő kérdés az apajelölttől az, hogy akarja-e a gyermeket.

3. Ez utóbbi igenlő nyilatkozat – a gyermek vállalása – feltételes olyan értelemben, hogy érvényessége arra az esetre vonatkozik, ha nem bizonyosodik be születés után az ellenkezője, tehát az, hogy nem az illető a vér szerinti apa. Erre vonatkozó vizsgálatot ugyanis – saját költségére – mindig kérhet az apajelölt, abban az esetben is, ha az 1. pont szerint a gyermekvállalást megelőlegezte. Ha az apasági vizsgálat eredménye negatív, a férfi nem tartozik felelősséggel az idegen gyermekért.

4. A férfi tehát csak olyan gyermekért felelős (erkölcsileg, anyagilag), akit akart (ill. vállalt), és aki ténylegesen az övé. *Ezáltal lesz apa.* Mivel azonban a nő véletlen teherbeesése nem kizárt, a férfi abortusz esetén a maga részéről anyagi felelősséggel tartozik, részt vállalva a kapcsolat rizikójában.

Vegyünk egy példát! Tegyük fel, hogy András, Béla és Csaba szerepel a nő apajelölt listáján, és egyikük sem akarja a gyermeket (feltételesen persze, amennyiben az övé). Mondjuk, András és Béla a kapcsolat tényét nem vitatja. Ez azzal jár, hogy nekik anyagi részvételt kell vállalniuk. Legyen ez az adott esetben a példa kedvéért 15 000 Ft (ami, tegyük fel, úgy jön össze, hogy 5000 Ft az abortusz költsége és 10 000 Ft az adott körülmények között a nőnek megállapított úgynevezett *fájdalomdíj*). Ekkor mindkettőjükre 7500 Ft esik. Ha Csaba a kapcsolat létét sem ismeri el, akkor ő nem fizet, de kiteszi magát annak, hogy ha a nő szül, és mégis ő bizonyul a vér szerinti apának,

akkor már nem térhet ki az apaság teljes (például anyagi) vállalása elől. Ha viszont az apa egy bizonyos Dávid, akit a nő nem írt fel a listájára, ővele szemben semmiféle követelést nem támaszthat.

5. Ha a férfi az adott időszakban nem elérhető, az 1. pont van érvényben, tehát például házasságon kívül, külön előzetes megállapodás hiányában úgy tekintendő, hogy nem akarja a gyermeket. Fájdalomdíj azonban később természetesen behajtható. Az a férfi, akinek a szexuális kapcsolat (például tapasztalatlan fiatalok elcsábítása) után rögtön nyoma veszik, ezért büntetőjogilag felelősségre vonható (kibújás az anyagi felelősségvállalás eshetősege alól).

6. Ha az 1. pont szerint a férfi előzetesen kinyilvánította a szándékát a gyermekvállalásra, a teherbeesésről való értesülése után már nem léphet vissza. A nő azonban igen (abortusz a saját költségére). Ezt a körülményt azonban az esetleges váláskor mérlegelni kell.

7. A törvény célja, hogy a közös felelősségről közös döntés szülessék, valamint az, hogy az élete folytatásáról mindenki maga határozzon (természetesen ehhez mindig két ember egybehangzó döntése szükséges). Fizikailag nem akadályozható meg azonban, hogy a nő egyedül szüljön. Ez ugyan sérelmes lehet a vér szerinti apára (aki bár anyagilag nem lesz felelős a gyermekért, de érzelmi szempontból lehetetlen helyzetbe kerülhet), és sérelmes a gyerekekre nézve is, akinek nem lesz apja – azonban ezt az esetet nem jogi úton kell kezelni. Felvilágosítással társadalmilag kell diszpreferálttá tenni, az ilyen helyzetre vonatkozó tények feltárásával.

Megjegyzendő, hogy

* ha egy nő nem lesz jogosult gyermektartásra, valamint külön döntését nem használhatja fel (érzelmi) zsarolásra, ez már önmagában is egy nagyságrenddel csökkenteni fogja az előbb említett nemkívánatos szituációk számát;

* ha csak egy férfit jelöl meg a nő apajelöltnek, e férfi bizonyára nem fog utólagos apavizsgálathoz folyamodni, hiszen tisztában lesz azzal, hogy a nő nagy kockázatot vállalna azáltal, ha más szóba jövő férfit hagyott volna a listájáról;

* sok esetben továbbra is mindketten vállalni fogják a gyermeket akkor is, ha a nő vélelenül esett teherbe. Mivel azonban ez önkéntesen történik, boldogabb házasságra, szerencsésebb sorsú gyerekekre van kilátás;

* a törvény nem férfibarát, hiszen a szimmetria csak a nő javára bomlik meg (6. és 7. pont). Ezek a pozitív megkülönböztetések a nő javára indokoltak.

Első olvasásra mindez bonyolultnak tűnhet, de hát a jognak részkérdésekkel és kivételekkel is kell bíbelődnie. A lényeg röviden összefoglalható, és az eljárás az esetek 99 százalékában teljesen egyszerű:

Ha a nő teherbe esik, akkor

* lehet, hogy van már előre vállalt apa (lásd 1. pont), ekkor elég neki döntenie;

* ha nincs, és a nő meg szeretné tartani a gyermeket, erről csak az apa hozzájárulása, szándéknyilatkozata után hozhatja meg a döntést;

* ha nem akar szülni, partnerétől „fájdalomdíj” jár neki (ezt hivatalos eljárás nélkül is meg fogja kapni, hiszen úgysis behajtható).

A részletkérdéseken lehet itt vitatkozni – azonban nem nagyon érdemes. Hamarosan úgysis a II. pont lesz érvényes. Az I. pont inkább csak azt illusztrálja, hogy már régen meg lehetett volna csinálni a törvényt.

II. Kockázat- és költségmentes abortusz esetén (tabletta) az eljárás egészen leegyszerűsödik. Ilyenkor egy kérdés marad csak (ha az apasági vállalás nem előlegezett), hogy: *akarod-e a gyereket, ha tőled van?* – és a férfi(ak) válaszol(nak) igennel vagy nemmel. (Az már részletkérdés, hogy a feltétel nélküli apasági vállalást is meg lehetne engedni.)³⁴

III. Teljes mértékben el kell ismernünk – sőt üdvösnek kell tartanunk – a társadalomnak (államnak, nemzetnek) azt a jogát, hogy alapvető érdekei (azaz az adott helyen születendő ember érdekei) alapján befolyást gyakoroljon a reprodukcióra, anyagi jellegű ösztönzők, ill. szankciók formájában – legyenek ezek a szempontok a népesség szaporodásának ösztönzése vagy korlátozása, az egészséges utódok létrehozásának elősegítése vagy a gyermek biztonságban való felnevelési esélyének növelése – azaz a jobb indulás biztosítása, a születésnél meglévő hátrányos helyzetek csökkentése.

Tudjuk, hogy a nyugati országok „abortusztörvényei” a hagyományos „liberális” és „konzervatív” felfogást próbálják – különböző köztes megoldás keresésével – összeegyeztetni, de az eredmények az egyik oldalt sem elégték ki. A mi javaslatunk liberálisabb a liberálisnál – amennyiben egyik alappillére az emberi jogok maradéktalan érvényesítése –, és konzervatívabb a konzervatívánál – mivel teljes mértékben a család mellett teszi le a voksot. Rá szeretnék mutatni, hogy a III. pont szerint a javaslat integrálja a baloldali értékrend fontos elemét is, amennyiben – a harmadik pilléreként – az *esélyegyenlőséget* tűzi zászlajára.

Az erkölcs

Elérkeztünk tehát az értékrendekhez az írásom végén, és ez nagyon helyénvaló, miután oly sokat értekeztem a jogról, a részletekbe is belebocsátkozva. De ne feledkezzünk el az erkölcsről sem, mely minden tekintetben megelőzi a jogot. Számptalan nő ma sem kér gyermektartást olyan helyzetben, amikor a szülést nem beszélte meg a férfival, egyszerűen azért, mert nem tartja azt erkölcsösnek, tisztességesnek. Lux Elvira mondja idézett könyvében (192. old.): „Feddhetetlen erkölcsű gyermekvállalásról – házasságon kívül – csak akkor beszélhetünk, ha a nő, aki igazán gyermeket akar, mesterséges megtermékenyítés által, ismeretlen férfi spermájától esik teherbe.” Jókai Anna, a kiváló konzervatív írónő is azt írta nekem: „Az bizonyos, akarata ellenére nem erkölcsös apává tenni valakit.”

Ebben kevés vita van, ha valaki hajlandó végiggondolni ezt a dolgot. És a jogi változást egy erkölcsi belátásnak kell megelőznie.

Optimista zárszó

Egy dolog erősebb a világ összes hadseregénél: a gondolat, amelynek eljött az ideje. (Victor Hugo)

Élet, halál, szerelem, születés – ezek túl vannak a jog birodalmán, jogszabályokba bele nem gyömöszölhetőek. Mégis, a jog segíthet a kiszolgáltatottságok és az elkerülhető nyomorúságok kiküszöbölésében.

A kairói népesedési világkonferencia jól mutatta meg, hogy az úgynevezett abortuszkérdés nemcsak ideológiák ütközőpontja a „kultúrvilágban”, hanem az egész világ problémája is.³³ Megismétlem: sajnós, a gondolkodók és törvényhozók egy köztes megoldás keresésén fáradoznak az úgynevezett liberális és konzervatív nézetek között. De az összekötő egyenes mentén nincs olyan pont, amely mindenkit kielégíthetne. Még inkább liberálisnak kell lenni, hogy megtaláljuk a megoldást (az egyén jogainak teljes érvényesülése, választás a személyes felelősség alapján), és egyúttal mélyen konzervatívnak (a család abszolút elsőbbségének hirdetése). Így egy magasabb dimenzióban (vagy, ha tetszik, a *tézis, antitézis, szintézis* elve szerint) megbirkózhatunk ezzel a látszólag holtpontra jutott problémával.

Mindez túl tudományoskodóan hangzik. Végül is a Beatles egy dalában benne van az összes mondanivalóm: „*All you need is love*”, és „*No one can save that can't be saved. It's easy.*” „*Nowhere you can be that isn't where you're meant to be. It's easy*”. *Szeretetre van szükségünk, semmik másra. – Senki sem mentheti meg a menthetetlent. Ilyen egyszerű. – Sehol sem létehetsz, ahol ezt nem akarják.*

Ilyen egyszerű.

Jegyzetek

1. *Kurír*, 1994. július 31.
2. A magyar abortuszvitanál néhány újság leköszölte véleményemet. Megérne egy misét az a tény, hogy éppen néhány nyitott (hírben álló) orgánus zárkózott el legkeményebben az elől, hogy teret adjon gondolataimnak. (*Magyar Hírlap, Magyar Narancs, Playboy*. – Az alábbiak stílusán érződik, hogy eredetileg az akkor még létező magyar *Playboy*-ba szántam, mint az egyetlen „férfilap”-ba.)
3. A vizsgálatok szerint a tabletták kb. százszor olyan hatásosak, mint a gumi óvszer. (Az egyes esetekben esetleg szóba jöhet a sterilizálás nem is engedélyezett hazánkban.) Elvben egyenértékű férfi védekezési eszköz feltalálása esetén is fennmarad a probléma, legfeljebb a gyakorlatban sokkal kevésbé égető módon.
4. „*Jó, a döntés tárgya nem a nő saját teste. De semmiképpen sem kerülhető el valamilyen beavatkozás a nő szervezetébe. És ezt a nőnek joga van megtagadni.*” – Képzeli el, hogy egy nő megfertőződött egy AIDS-hez hasonló vírussal, ami azonban csak a partnerében okoz – gyógyíthatatlan – megbetegedést. Ha mármost a fertőzöttség egy-két tablettával elmulasztható lenne, előírhatnánk-e a nőnek, hogy bevegye a tablettát, amennyiben nemi életet akar élni? Bizonyára erre egy megrögzött feminista is igennel felelné. Hiszen egy jog csak akkor korlátlan, amíg más ember jogait nem sérti.
5. Az írás másfél éve született, az abortusztablettát nem teljesen kipróbált állapotában.
6. Lásd az írás vége felé *Az elképzelt reprodukciós törvény vázlat* című fejezetet.
7. Emellett szól az is, hogy házasságkötés esetén a bíróságok eltekintenek a büntetéstől.

Másrészt másfajta erőszak megtorlása aránytalanul csekélyebb: ha egy férfi felpofoz egy nőt, pénzbírságra számíthat, de családon belül még arra sem.

8. Az erre vonatkozó vizsgálatot Czeizel Endre idézi.

9. Hack Péter (Új Exodus)

10. Lásd elsősorban *Az abortuszról – érvek és ellenérvek* c. könyvét.

11. *Hiány*, 1992. 4. szám.

12. Megjegyzésem: a statisztikai adatok szerint hazánkban az egyetemi hallgatók többsége nő.

13. A jogtalanságnak jogtalansággal való orvoslása mindig nem sejtett vagy szándékolt torzulásokhoz vezet. Az elmúlt rendszerben a párt által futtatott futbalcsapatok kiváltságos módon szipkázták a játékosokat, ezzel szemben Fradi-meccsen a tomboló ellenérzelmű közönség előtt a Fradinak csalt a bíró. Egyik család fedezte a másik csalást – az eredményt itt nem részletezzük.

14. Jogtalanságot nem egy más jogtalansággal, de egy hátrányos helyzetet *rá vonatkozó* pozitív diszkriminációval kezelhetünk, például adhatunk a gyestről visszatérő nőknek nagyobb fizetést, mint amekkorát szakmailag pillanatnyilag kiérdemelnének. Még jobb ötlet azonban a fizetett anyaság.

15. A kérdés nemcsak szónoki. A tisztelt olvasó bármilyen reagálását szívesen veszem, megköszönöm. Úgyszintén a szakértőket is, hiszen én az összes hivatkozott tudományban amatőr vagyok.

16. Lux Elvira: *Női szerepek* (191–193. old.)

17. R. Skynner–J. Cleese: *Hogyan éljük túl a családot* (270–275. old.)

18. A Contergan – ismét vannak Contergan-bébiak – újabb vizsgálatok szerint azért olyan ártalmas, mert rendkívül jó készítmény: azokat a terhességeket is megtartja, amelyek különben a magzat sérülése, fejlődési rendellenessége miatt vetéléssel érnének véget.

19. Ennél a résznél Richard Dawkins: *Az önző gén* c. könyvére támaszkodom leginkább.

20. Az állatvilágban persze nagy változatosság van a reprodukciós módozatokban. Nemcsak a monogámia az elterjedt, de sok fajnál csak a győztes hím szaporodhat, így az utódgondozásra nincs ideje, míg halaknál gyakori, hogy kizárólag a hím neveli az utódokat stb.

21. „Mind a férfinak, mind a nőnek joga van ... családot alapítani.” Vajon kijelenthető-e, hogy a családalapítás teljesen szabad lehetőségével rendelkezik egy férfi, és sosem kerül kényszerhelyzetbe?

22. Teljes körű jogokkal egy felnőtt ember rendelkezik. Bizonyos jogai a gyerekek is vannak, de butaság lenne a kisgyerek jogát hangoztatni arra, hogy megfogja a forró kályhát. Az ő érdekeit gyakran a szülők képviselik. Egy embriónak pedig semmi joga nincs, csupán érdekei vannak.

23. És ez az idő nincs olyan túl messze: 2050-re már alig kezelhető állapotokat jósolnak. Jól tudjuk, hogy Kínában és más fejlődő országokban a túlnépesedés már most olyan hűsbavágó probléma, amellyel nehezen képesek megbirkózni.

24. Egy, a Bibliát igen jól ismerő ismerősöm állítja, hogy a kifejtett nézet sehol sem ellentétes a Bibliával.

25. *Idézett cikk*, 21. old., az ún. 5. feltétel.

26. Érdekes, tapasztalatom szerint nem a nők a tipikus makacs ellenzői a változtatásnak. A nők gyakorlatiasabbak, és a kérdéskörhöz közelebb állnak, de ennek lehet más oka is. Tudniillik a nemek közti diszkriminációk általában párban járnak. Ha a nőket ünnep előtt – mint sok helyen szokásos – előbb hazaengedik a munkából, ez első pillanatra hátrányos megkülönböztetés a férfiakra nézve. Valójában legalább akkora diszkrimináció történik a nők kárára is, akikre aztán az ünnepi bevásárlás most már sorsszerűen ráhárul, miközben hivatali munkájukat lebecsülik. – A hatályos törvény szerint egyetlen szexuális együttlét elegendő ahhoz, hogy apának mondjanak ki valakit, orvosi vizsgálatoktól függetlenül. Legfelsőbb bírósági iránymutatás alapján pedig elegendő az anya tanúvallomása.

27. A demográfiai robbanás problémája semmiképpen sem negligálható. Ugyanis az embereknek más bolygóra való költözése nehezen kivitelezhető, viszont 2500-ra több méter magasan folyamatosan belepne az összefüggő emberhegy a földgolyó felszínét a jelenlegi szaporodási ütem mellett.

28. Ma semmit sem lehet tenni az AIDS-es anya ellen, ha meg akarja szülni AIDS-es gyermekét. (Apa? Társadalom?)

29. Fajelmélet: jogos csak egyféle lehet, az igazi, amelyik az emberi faj érdekeit képviseli.

30. De azért külön is szem előtt kell tartani e harmadik jogot is.

31. Jó is lenne már, ha nem a rabszolgatartó hagyományokkal átítatott konzervatív és ugyanakkor ultraliberális Amerika szabná meg a mércét a jogban, mely e téren egyre inkább a korlátolt lehetetlenségek hazájává válik. Nemrég olvashattuk, hogy Peter Falkot beperelte egyetemista lánya, hogy nem kap elég zsebpénzt, és meg is nyerte a pert. Az viszont érdekelten, hogy volt-e hozzászólása az apának gyermeke pusztá létéhez.

32. *Az apa mindig ismeretlen* – tartja a latin közmondás. Ma már ez sem igaz – javaslatunk ezért a biológiai apaság teljes megalapozásának a talaján áll. Ugyanakkor nem kétséges, hogy minden önként felvállalt szülőszerep lehet ugyanolyan jó, mint a biológiai – ideértve a férfi *feltétel nélküli* apaságának a lehetőségét is a terhesség ideje alatt.

33. Az abortuszkérdés a demográfiai problémától elválaszthatatlan. A cikkben szereplő, a népesedési kérdéssel kapcsolatos gondolataim még jóval a kairói konferencia előtt megírtam Kis Jánosnak több magánlevélben.

Megjelent a *Múlt és Jövő* 1996/1-es száma

Tartalomjegyzék

Székely Magda versei; *Ezer Weizman*: Beszéd a Bundestag és Bundesrat ülésén; *Mezei András* versei; *Jichak Rabin*: A hatnapos háború (önéletrajz részlet); *Jehudá Ámicháj*, *Jorám Kanjuk*, *Emil Habibi*, *Ámosz Oz*, *Jehudit Hendel*, *A. B. Jehósuá* a Rabin-gyilkosságról (emlékezések); *Pető Márk*: A gyűlölet természetrajza (esszé); *Yossi Klein Halevi*: A zsidók bolygója; *Petőcz András* verse; *Dzsevad Karahaszan*: Az irodalom felelőssége Szarajevóból nézvést; *Sándor Iván*: A második emeleti kórterem ablaka (regényrészlet); *Gosztonyi János*: Csendélet fehérben, feketében (novella); *Papp András*: És erőt vennének a vizek (novella); **Somlyó György 75 éves**; *Pomogáts Béla*: Somlyó György költői évtizedei (esszé); *Somlyó Zoltán* (kiadatlan) versei fiához; *Somlyó György*: Két „próba”-fordítás (jegyzet és fordítások); *S. Nagy Katalin*: Van-e magyar zsidó képzőművészet? (esszé); „Nem ugyanaz a levél esik le a fáról” *Hernádi Miklós* interjúja *Fehér László* festőművésszel; *Györkei Jenő*: Magyar Zsidók a Haza szolgálatában (tanulmány); *Bacskai Sándor*: A pápai zsidók idegenbe mennek (riport); *Marton László Távolodó*: Klezmertörténet és -etalon (esszé); *Szegő György*: Képirás az emlékezet lapján (ismertetés); *David Berger*: Jakov Katz önéletrajzi könyvéről (recenzió); *Voigt Vilmos*: Trockijok, Freudok, Woody Allenek (recenzió); *Radics Viktória*: Ámosz Oz és A. B. Jehósuá magyarul megjelent regényeiről (esszé).

A *Múlt és Jövő* kapható a könyvesboltokban és egyes hírlapárusoknál, valamint előfizethető a szerkesztőségben: 1525 Budapest 114. Pf 10/55, ára egy évre 800 Ft.